

El multilingüisme al món laboral en el context de francesització de les empreses al Quebec

per Virginie Moffet i Pierre Bouchard

Introducció

Amb l'objectiu de respondre a la preocupació de la població per la llengua francesa, el govern del Quebec va adoptar, l'any 1977, la Carta de la llengua francesa, que estableix diverses disposicions en referència a la llengua en l'àmbit professional i a la francesització de les empreses. La certificació, un element important dins capítol referent a la francesització de les empreses, és, en certa manera, el reconeixement oficial de l'assoliment dels objectius de francesització d'una empresa. Tanmateix, existeixen algunes realitats ambientals, organitzatives, socials i econòmiques que no sempre juguen a favor del procés de francesització i d'utilització del francès en l'entorn laboral. A més, dades recents mostren que, si bé els professionals de parla francesa treballen en francès, a Montreal existeix un percentatge notable que fa servir l'anglès en la seva pràctica laboral, i que aquells que tenen com a llengua materna un tercer idioma, estan dividits entre l'ús del francès i el de l'anglès, especialment a l'illa de Montreal.

Continguts

1. Introducció
2. El procés de francesització de les empreses
  - 2.1 Presentació del procés de francesització de les empreses
  - 2.2 Els efectes de la certificació sobre l'ús del francès
3. El francès en el món laboral
  - 3.1 La situació al Quebec i a la regió metropolitana de Montreal
  - 3.2 Els treballadors amb una tercera llengua com a llengua materna i els immigrants
  - 3.3 La llengua parlada a casa i l'emprada en el context professional
4. Conclusió

1. Introducció

L'idioma que es fa servir en l'àmbit laboral és una preocupació per a alguns estats des de fa temps. L'any 2003, la Direcció General de la Llengua Francesa i de les Llengües de França, la Generalitat de Catalunya i el Secretariat de Política Lingüística del Quebec van organitzar conjuntament un Col·loqui Internacional sobre les Pràctiques Lingüístiques a les Empreses amb Vocació Internacional¹. Es van tractar, entre altres temes, les dificultats a les que s'enfronten les empreses amb vocació internacional, tant si estan establertes a França, a Catalunya, al País Basc o al Quebec, i les pràctiques lingüístiques habituals en aquests estats.

Dins el seu pla de desenvolupament lingüístic, el Quebec va decidir donar suport al francès i va adoptar la Carta de la llengua francesa l'any 1977. La Carta declarava el francès llengua oficial del Quebec i li atorgava alguns drets fonamentals, com el de poder comunicar-se i treballar en francès.

En la Carta de la llengua francesa, s'han inclòs algunes disposicions referents a la llengua en l'àmbit professional, ja siguin relatives a la llengua de treball (art. 41 a 50), a la llengua de comerç i dels negocis (art. 51 a 71) i a la francesització de les empreses (art. 129 a 154). Les disposicions relacionades amb la llengua de treball que afecten tots els empresaris tracten, entre altres aspectes, sobre l'idioma de comunicació de l'empresari amb els treballadors, l'idioma en el qual es publiquen les ofertes de treball, l'idioma de les convencions col·lectives i l'idioma d'accés a un lloc de treball. Les disposicions relacionades amb la llengua de comerç i dels negocis determinen el marc lingüístic en el que s'han de dur a terme les activitats comercials: tot ha d'estar expressat com a mínim en francès. Aquestes disposicions afecten a la informació escrita destinada als consumidors de bens i serveis (les inscripcions en el producte,

---

¹ Les actes d'aquest col·loqui s'han publicat en francès i en català. Es poden obtenir sol·licitant-les al Secretariat de Política Lingüística del Quebec o a la Generalitat de Catalunya.

els catàlegs, els programes informàtics, les joguines o els jocs, els formularis de comandes, els cartells, etc.). Finalment, les disposicions relacionades amb la francesització de les empreses (disposicions que només s'apliquen a les empreses amb 50 empleats o més) descriuen el procés de francesització al que les empreses s'han de sotmetre.

Tenint en compte tot això, en la primera part de l'article estudiarem l'estat del procés de francesització de les empreses, tal com es descriu en la Carta de la llengua francesa i mirarem d'especificar-ne l'abast. En la segona part, ens centrarem més en l'ús de les llengües en l'àmbit professional, i, especialment, en el paper del francès a Montreal.

2. El procés de francesització de les empreses

El procés de certificació de les empreses, estipulat en la Carta de la llengua francesa i modulad per accions de l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa, és únic en el món i, sens dubte, no gaire conegut.

2.2 Presentació del procés de francesització de les empreses

Abans d'obtenir el certificat de francesització, una empresa ha d'analitzar la seva situació lingüística i sotmetre-la a l'opinió de l'Oficina. A continuació, si l'Oficina considera que el francès està prou generalitzat a l'empresa, li atorga el certificat de francesització. En cas contrari, l'empresa² ha d'elaborar un programa de francesització adaptat a la seva situació particular i aplicar les mesures correctives que es considerin necessàries seguint una planificació negociada amb l'Oficina a fi d'arribar, en un termini més o menys breu³ a obtenir el certificat (veieu la il·lustració 1).

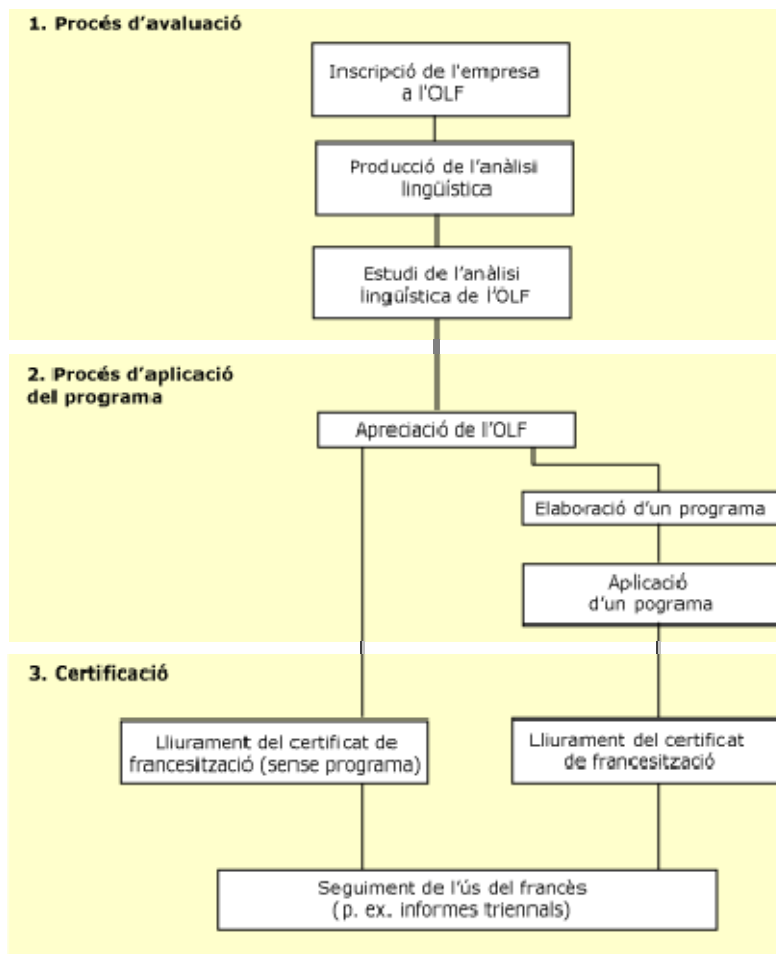
Un cop obtinguda la certificació de francesització, l'empresa no deixa de tenir obligacions envers aquest procés. Segons les modificacions afegides a la Carta de la llengua francesa l'any 1993, l'empresa certificada té l'obligació de continuar vetllant per la francesització presentant "a l'Oficina, cada tres anys, un informe sobre l'evolució de l'ús del francès en l'empresa" (Carta de la llengua francesa, art.146). L'esquema següent resumeix les principals etapes d'aquest procés de francesització.

---

² És important afegir que les empreses amb 100 treballadors o més estan obligades a instaurar un "comitè de francesització" (Carta de la llengua francesa, art. 136 a 138), constituït en un cinquanta per cent per treballadors, a fi de repartir la responsabilitat del desenvolupament del procés de certificació entre els treballadors i els empresaris.

³ El 31 de març de 2006, el 79,5% de les empreses inscrites a l'Oficina havien obtingut ja la certificació.

II-lustració 1. Procés de certificació de les empreses de 50 empleats o més

Quin significat té el lliurament del certificat de francesització? Tenint en compte les etapes descrites anteriorment, resulta evident que el lliurament d'un certificat de francesització constitueix un acte administratiu establert per l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa en favor d'una empresa un cop avaluada la seva situació lingüística (Consell de la Llengua Francesa, 1995: 94). El certificat constitueix, en certa manera, el reconeixement oficial del nivell de generalització de l'ús del francès assolit com a resultat d'una negociació que té en compte els objectius definits per la llei i el context socioeconòmic en el que evoluciona l'empresa avaluada. D'aquesta manera, els treballadors tenen la possibilitat de treballar en francès, tot i que determinades limitacions ambientals o organitzatives poder fer que hagin de treballar també en anglès o en una altra llengua.

Com s'explica aquesta situació? Podem destacar diversos factors. Aquesta situació no és només resultat de les característiques de l'empresa. També pot dependre del context social i d'organització interna en que l'empresa ha d'evolucionar. Entre les característiques pròpies de l'empresa, no podem oblidar, a més de la llengua dels propietaris (Bouchard, 1991), la importància de la situació geogràfica de la seu principal que, en certa manera està relacionada amb l'origen dels propietaris (empresa estrangera = seu principal fora de Quebec) o amb l'idioma dels propietaris (empresa de parla anglesa $\cong$ seu central a Montreal o fora de Quebec).

L'activitat econòmica de l'empresa és una altra de les característiques que cal considerar. A més de l'especialització lingüística o ètnica que tendim a atribuir a determinats sectors (Raynauld i Vaillancourt, 1984)⁴, és possible detectar també sectors de l'activitat econòmica marcats per un

⁴ Afirmen, entre altres coses, que els negocis de parla francesa es troben sobretot en els sectors d'activitat més protegits (agricultura, serveis, construcció i administració pública), mentre que els negocis estrangers es concentren sobretot en l'explotació de recursos (mines i boscos) i en la fabricació. També especifiquen que les empreses de parla anglesa es localitzen sobretot en el sector dels transports i les comunicacions,

ús més o menys fort de la tecnologia (Consell de la Llengua Francesa, 1995 : indicador 2.7) y, com a conseqüència, un ús més freqüent de l'anglès per part dels treballadors.

La mundialització dels intercanvis i de la informació explica, en gran part, la no certificació (o la certificació lenta) de determinades empreses, sobretot la de les empreses que apliquen el programa des de fa 10 anys⁵ o més, i contribueix també a l'ús d'altres llengües diferents del francès con a llengua de treball. Els efectes de la mundialització afecten, entre altres, a les empreses els productes des les quals es fabriquen al Quebec però estan destinats a fora d'aquest territori (com és el cas del sector aeroespacial). També se'n pateixen els efectes quan es tracta de productes de l'exterior (Estats Units o Japó) o la fabricació dels quals es fa amb ajuda d'una tecnologia cada vegada més sofisticada (com és el cas dels constructors d'automòbils). Aquest context de mundialització també juga un paper important quan les empreses apliquen les tecnologies de la informació per garantir la gestió dels estocs o de les vendes a distància (a partir de Toronto o de Nova York en el sector comercial, per exemple), per concloure les transaccions financeres destinades o provenint d'altres països (com és el cas del sector financer) i per transferir els plans de treball d'un país a un altre a fi de permetre l'ús de llicències de programes en emplaçaments ubicats en altres fusos horaris (com és el cas dels productes elèctrics o electrònics).

2.2 Els efectes de la certificació sobre l'ús del francès

La qüestió de la certificació en relació amb l'ús del francès ha estat objecte de diverses avaluacions crítiques per part dels sindicats, els membres del Consell de la Llengua Francesa, el grup de treball tripartit sobre el francès⁶, del Comitè Interministerial sobre la situació de la llengua francesa i de investigadores universitaris. Tots ells han arribat a la conclusió que "certificació" i "ús del francès" no són equivalents, que la certificació d'una empresa no significa obligatòriament que el seu personal faci servir el francès a la feina, com a molt és "una condició prèvia per al funcionament en francès, la vida en francès" (Comitè Interministerial sobre la situació de la llengua francesa, 1995: 87). Tanmateix, no podem concloure d'aquestes avaluacions que el procés de certificació no tingui efecte sobre l'ús del francès.

Efectivament, un estudi realitzat l'any 1995 per l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa demostra que, en la regió de Montreal, l'ús del francès es, en general, més elevat en les empreses certificades que en aquelles que no ho estan, tant en l'àmbit escrit⁷ (cartells i documentació de treball), les comunicacions escrites dels treballadors (en els formularis o en la redacció dels diferents escrits) o en la comunicació oral tant amb els superiors com entre companys (> 80 % en comparació amb ≤ 65 %). Per tat, el procés de certificació veritablement influeix en l'ús del francès per part dels treballadors. No es limita només a la francesització del l'entorn escrit⁸: fa que els treballadors facin servir més el francès que l'anglès en la comunicació escrita (per omplir formularis o redactar tot tipus de documents) i en la oral en un 87% i 82% de les empreses certificades, respectivament, mentre que aquestes proporcions, en les empreses no certificades, són d'un 67% i un 62%. Contràriament, cal remarcar que el procés de certificació ha produït un efecte molt més limitat en el cas dels programes de software: només un 49% de les empreses certificades, en comparació a un 26% de les no certificades, tendeixen a fer servir més els programes informàtics en francès.

Malgrat tot, sembla evident que hi ha hagut, al menys en el marc del procés de certificació, certa progressió en l'ús del francès com a llengua de treball. Tanmateix, cal tenir present que aquest ús del francès roman fràgil, ja que les altres llengües, especialment l'anglès, es fan servir amb més o menys freqüència en l'entorn laboral, sobretot en la regió de Montreal. En parlarem a la segona part de l'article.

---

així con el l'àmbit financer. Tanmateix sembla que aquesta tendència està canviant (Cf. Vaillancourt i Vaillancourt, 2005).

⁵ Actualment hi ha unes 90 empreses que estan aplicant el programa des de fa més de 10 anys, i algunes d'elles probablement mai podran obtenir la certificació de francesització, si no es dona una evolució imprevisible de la situació.

⁶ Es tracta del grup de treball tripartit sobre el francès com a llengua de treball que la ministra responsable de l'aplicació de la Carta de la llengua francesa va constituir l'any 1988 i que va redactar un informe titulat El francès llengua de treball, una reorientació necessària.

⁷ Fem servir l'expressió "àmbit escrit" per englobar la producció escrita que l'empresa posa a disposició del personal.

⁸ L'ús de francès en els documents de treball, especialment en els manuals i catàlegs, és una de les exigències que es plantegen a l'empresa segons l'article 141 de la Carta de la llengua francesa.

3. El francès en el món laboral

Per primera vegada des de l'any 2001, disposem de dades del cens sobre l'idioma de treball que permeten avaluar amb més precisió l'ús del francès, de l'anglès i dels altres idiomes de treball.

3.1 La situació al Quebec i a la regió metropolitana de Montreal

Aquestes dades demostren que, al Quebec, el 82% dels treballadors fan servir més sovint la llengua francesa en l'àmbit professional (Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa, 1006: indicador 2.9). A més, gràcies a la segona part de la pregunta, també és possible saber si els treballadors fan servir alguna altra llengua a la seva feina. A fi de copsar bé aquesta realitat, hem elaborat la tipologia següent a partir de les dues parts de la pregunta sobre la llengua emprada al treball en el cens.

Tipologia d'ús del francès i de l'anglès en l'àmbit laboral

		Tipologia	
Ús del francès	Ús de l'anglès	Freqüència d'ús del francès	Freqüència d'ús de l'anglès
Molt sovint		Només francès	
Molt sovint	Regularment	Sobretot francès (llengua principal)	Anglès com a llengua complementària
Molt sovint	Molt sovint	Francès i anglès en la mateixa proporció	
Regularment	Molt sovint	Francès com a llengua complementària	Sobretot anglès (llengua principal)
	Molt sovint		Només anglès

Es pot deduir, entre altres coses, que si el 59% dels treballadors fan servir només el francès, el 41% restant fan servir de manera més o menys freqüent l'anglès, si no és que no ho fan de manera exclusiva (Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa, 2006) indicador 2.13).

Dit això, ens concentrarem en la regió metropolitana de Montreal, que comprèn l'illa de Montreal i les regions perifèriques (corona de Montreal). Efectivament, aquesta regió agrupava la meitat dels empleats del Quebec l'any 2001 i és la més diversificada en l'aspecte lingüístic: més del 30% dels treballadors no són de llengua materna francesa, mentre que, en altres zones del Quebec, aquesta proporció no supera el 6%.

A més, és interessant observar aquesta regió per la seva disparitat lingüística (de l'illa de Montreal en comparació amb la corona de Montreal) y pels desplaçaments diaris de casa a la feina que la caracteritzen: el 40% dels residents en els regions perifèriques treballen a l'illa.

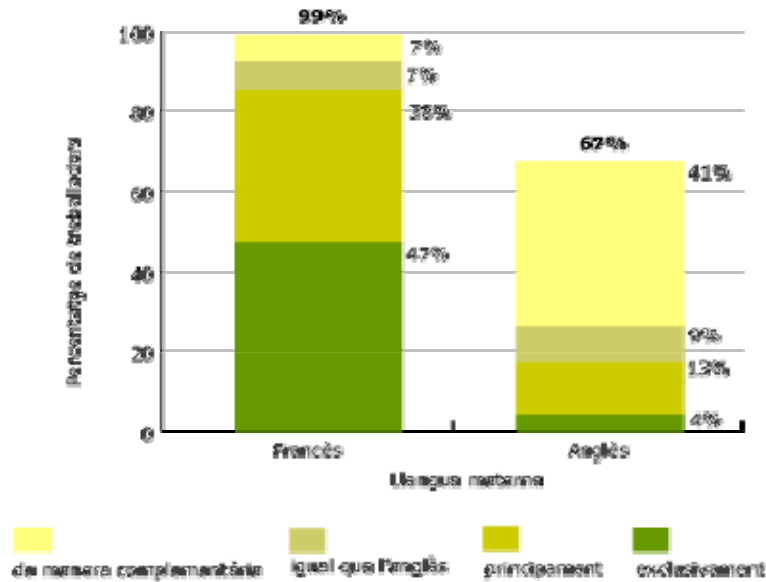
En el conjunt de la regió metropolitana de Montreal, el 72% de la població fa servir més sovint el francès a la seva feina: d'aquests, el 42% utilitzen exclusivament aquest idioma i el 30% fan servir el francès de manera predominant, tot i que recorren a l'anglès en menor mesura. Tanmateix, la situació que es dona a l'illa de Montreal i la de la corona són força diferents: el 88 % de la mà d'obra que treballa a la corona de Montreal ho fa principalment en francès, igual que el 65 % dels treballadors de l'illa⁹.

Podem dir que, a l'illa de Montreal, gairebé tots els treballadors (99%) de llengua materna francesa fan servir aquest idioma en el seu entorn laboral: el 47% la fan servir de manera exclusiva, mentre que el 38% l'utilitzen principalment però no exclusivament, i un 14% la fan servir amb igual o menys freqüència que l'anglès. Pel que fa als seus companys de llengua materna anglesa, aproximadament dos terços (67%) fan servir el francès en l'entorn laboral: el 4% només fan servir el francès, el 13% el fan servir principalment, el 9%, amb igual freqüència que l'anglès i el 41% amb menys freqüència que l'anglès.

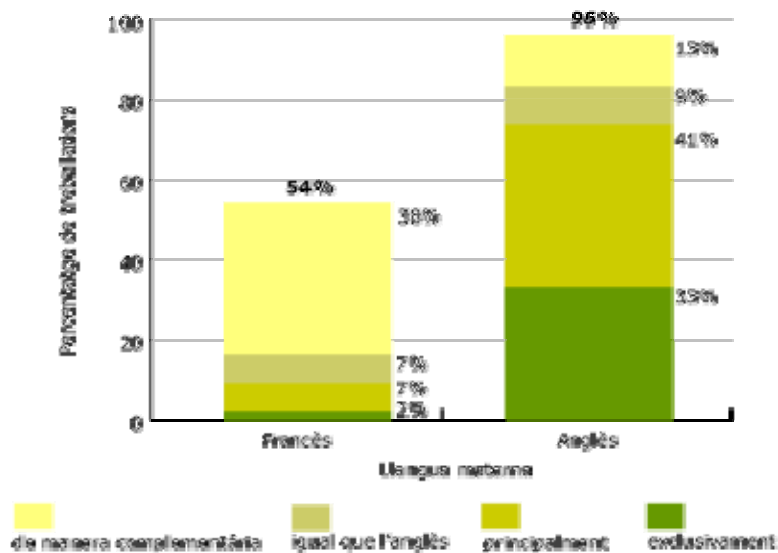
⁹ En aquest article, només analitzem la situació de les persones que treballen a l'illa de Montreal. Aquells lectors que vulguin més informació sobre el conjunt de la regió metropolitana de Montreal o sobre el conjunt del Quebec pot consultar el lloc web de l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa: http://www.oqlf.gouv.qc.ca/ressources/bibliotheque/sociolinguistique/oqlf_faslin_02_20060606.pdf.

Paral·lelament, l'anglès també és una llengua usada freqüentment pels treballadors de l'illa de Montreal: el 54% dels treballadors de llengua materna francesa el fan servir (el 38% de manera complementària) i aquesta proporció puja fins al 96% en el cas dels treballadors de llengua materna anglesa (només 33%).

Gràfic 1. Percentatge de treballadors segons la freqüència d'ús del francès i de la llengua materna. Illa de Montreal, 2001

Gràfic 2. Percentatge de treballadors segons la freqüència d'ús de l'anglès i de la llengua materna. Illa de Montreal, 2001

3.2 Els treballadors amb una tercera llengua com a llengua materna i els immigrants

Entre els treballadors que tenen una llengua materna diferent dels dos idiomes esmentats, podem percebre l'ús intens del francès i apreciable de l'anglès. De fet, la proporció d'aquests treballadors que fan servir el francès (78%) és similar a la dels que utilitzen l'anglès (77%). Tal com mostra la taula següent, aquesta igualtat és perceptible en totes les freqüències d'ús de la llengua de treball.

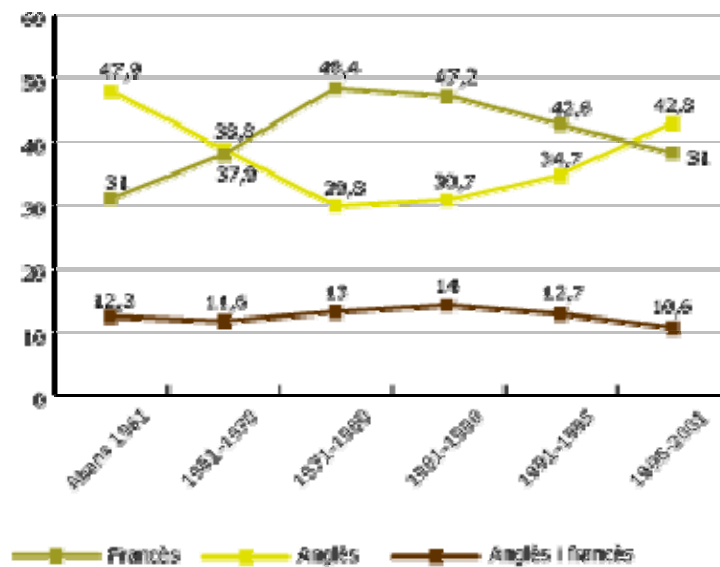
Taula 1. Distribució dels treballadors d'una tercera llengua materna segons la freqüència d'ús de l'anglès i del francès en l'àmbit laboral

Freqüència d'ús del francès		Freqüència d'ús de l'anglès	
Només francès	16,4	Només anglès	15,6
Sobretot francès	23,7	Sobretot anglès	23,4
Igual (*)	16,1	Igual (*)	16,1
Regularment francès	22,1	Regularment anglès	22,5
Rarament francès	21,7	Rarament anglès	22,5
Total (Nbre)	242.340	Total (Nbre)	242.340
(*) En proporció igual a l'anglès, a una altra llengua o a ambdues.		(*) En proporció igual al francès, a una altra llengua o a ambdues.	

El període en què els immigrants van arribar al Quebec pot ser esclaridor i cal tenir-lo en compte. En el cas de les persones que van arribar abans de 1961, predomina l'anglès com a llengua de treball, ja que, a Montreal, gairebé la meitat la fan servir més que cap altra en la seva feina. En el cas dels immigrants d'onades posteriors (de 1961 a 1970), el francès i l'anglès s'utilitzen en proporcions similars (≈38%) mentre que en el cas d'onades posteriors, és a dir, entre 1971 i 1998, i 1081 i 1099, la meitat de la mà d'obra fa servir el francès, mentre que l'anglès és la llengua de treball en aproximadament el 30% dels casos.

Entre els immigrants arribats més recentment, podem constatar que la proporció de treballadors que fan servir el francès és més reduïda que en el cas de les onades anteriors. No només això, sinó que, entre els treballadors arribats entre l'any 1996 i l'any 2001, l'anglès s'empra més sovint (43%) que el francès (38%) en l'entorn laboral. El gràfic següent resumeix la situació.

Gràfic 3. Percentatge de treballadors immigrants amb una llengua materna diferent de l'anglès i el francès segons la seva llengua de treball. Illa de Montreal, 2001

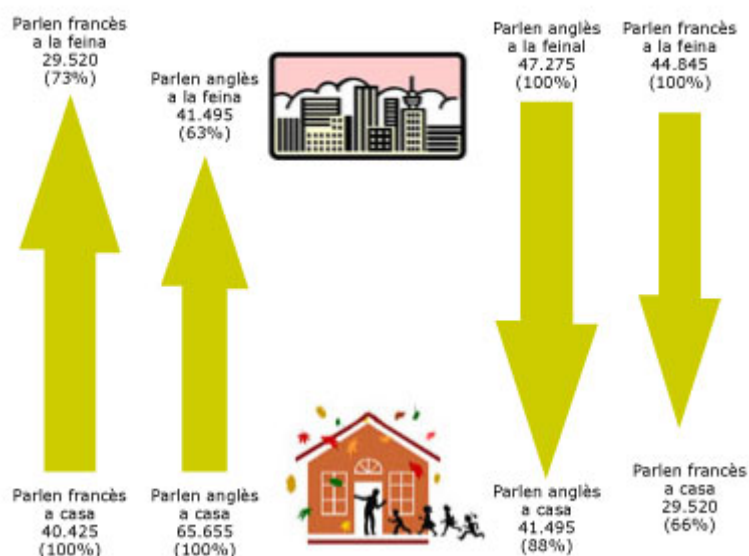

3.3 La llengua parlada a casa i l'emprada en el context professional

El nou cens canadenc permet detectar certa relació entre la llengua utilitzada més sovint a casa i la que és fa servir més a la feina. Les dades analitzades demostren que tres quartes parts dels treballadors que tenen com a llengua materna una tercera llengua, però parlen francès a casa, fan servir sobretot el francès a la feina, mentre que d'aquells que fan servir l'anglès a casa, dos terços l'usen a la feina. Per tant, podem dir que els treballadors que tenen com a llengua nativa una tercera llengua, però que han fet una substitució lingüística¹⁰ cap al francès treballen proporcionalment més en francès que aquells que han dut a terme una substitució cap a l'anglès en anglès.

¹⁰ Utilització a la llar, de manera principal, d'una llengua diferent de la pròpia llengua materna.

II-lustració 2

Si prenem la perspectiva inversa, és a dir, el vincle entre l'ús d'una llengua a la feina i l'adopció d'aquesta llengua a casa, podem constatar que en el cas dels treballadors que tenen com a llengua materna una tercera llengua i que han dut a terme una substitució lingüística, i que treballen més sovint en anglès, el 88% fan servir l'anglès a casa. Aquesta correspondència entre la llengua de treball i la llengua que es fa servir a casa és menys forta en el cas del francès: "només" el 66% de les persones que treballen en francès, el fan servir també a casa. Per tant, el vincle entre la llengua utilitzada a la feina i l'emprada a casa sembla més marcat quan un treballador d'una tercera llengua materna utilitza l'anglès a la feina que no pas quan hi utilitza el francès.

4. Conclusió

En resum, podem constatar que l'any 2001, la majoria dels treballadors de llengua materna francesa treballaven en francès però que hi ha una proporció notable (52%) que treballaven també en anglès a Montreal. Els treballadors de llengua materna anglesa evolucionen amb més dificultat en el món laboral sense utilitzar una segona llengua: el 63% treballen en francès, tot i que també fan servir l'anglès.

Les persones que tenen com a llengua materna una tercera llengua, per la seva banda, es divideixen entre l'ús del francès i de l'anglès al treball. A més, hem vist que els immigrants recents (1991-2001) utilitzen menys el francès que els seus predecessors arribats entre 1971 i 1990.

El procés de francesització de les empreses, en vigor des de fa uns 30 anys, ha donat els seus fruits: generalment, el francès està més present y s'utilitza més en les empreses certificades que en les no certificades. A més, gairebé la totalitat dels treballadors de llengua materna francesa utilitzen, amb més o menys freqüència, el francès a la feina. Tanmateix, l'anglès ocupa una espai notable en l'àmbit de treball a Montreal, fet que no depèn només de les característiques de l'empresa (llengua dels propietaris, ubicació de la seu central) sinó també de la mundialització dels intercanvis, que imposa a diversos sectors de l'economia limitacions que legitimen, després de més de 30 anys d'aplicació, la política lingüística actual del Quebec.

5. Referències

BÉLAND, P. *Les langues du travail dans la région de Montréal en 2001* (Les llengües de treball en la regió de Montreal l'any 2001), Consell Superior de la Llengua Francesa, Govern del Quebec, 2004.

BOUCHARD, P. *Les enjeux de la francisation des entreprises au Québec (1977-1984)* (Els problemes de la francesització de les empreses al Quebec (1977-1984)), Col. Llegües i societats, Montreal, Oficina de la Llengua Francesa, 1991.

COMITÉ INTERMINISTERIAL SOBRE LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA FRANCESA, *Le français langue commune. Enjeu de la société québécoise* (El francès, llengua comuna. Problemes de la societat quebequesa) [Quebec], Ministeri de Cultura i Comunicació, [12], 1996.

CONSELL DE LA LLENGUA FRANCESA, *Indicateurs de la langue du travail au Québec* (Indicadors de la llengua de treball al Quebec). Edició 1994, Quebec, Consell de la Llengua Francesa, [4], 1995.

MARMEN, L., J.P. SEGUIN i C. JAWORSKI. *Test du recensement national de 1998. Analyse des variables linguistiques* (Prova del nou cens nacional de 1998. Anàlisi de les variables lingüístiques), Estadística de Canadà : Miméo, 1999.

OFICINA QUEBEQUESA DE LA LLENGUA FRANCESA. *Les caractéristiques de la population du Québec : profil de tendances 1991-2001* (Les característiques de la població del Quebec : perfil de tendències 1991-2001), Govern del Quebec, 2005.

OFICINA QUEBEQUESA DE LA LLENGUA FRANCESA. *Langue du travail : indicateurs relatifs à l'évolution de la population active et à l'utilisation des langues au travail en 2001* (Llengua de treball : indicadors relatius a l'evolució de la població activa i a l'ús de les llengües en l'àmbit professional l'any 2001), Govern del Quebec, 2006.

QUEBEC (PROVÍNCIA), MINISTERI DE CULTURA I COMUNICACIÓ. *La politique québécoise de l'autoroute de l'information : Agir autrement* (La política quebequesa de les autopistes de la informació : com actuar d'una altra manera), Quebec, Ministeri de Cultura i Comunicació, 1998.

RAYNAULD, A. i F. VAILLANCOURT. *L'appartenance des entreprises : le cas du Québec en 1978* (La pertinença de les empreses: el cas del Quebec el 1978), Dossiers del Consell de la Llengua Francesa, Estudis i investigacions, nº 19, Editor Oficial del Quebec, Quebec, 1984.

VAILLANCOURT, F. i L. VAILLANCOURT. *La propriété des employeurs au Québec en 2003 selon le groupe d'appartenance linguistique* (La propietat dels empresaris al Quebec el 2003 segons el grup de pertinença lingüística), Consell Superior de la Llengua Francesa, Quebec, 2005.

Virginie Moffet

Pierre Bouchard

Pierre.Bouchard@oqlf.gouv.qc.ca